

Голові Разової спеціалізованої вченої ради
ДЗВО « Університет менеджменту освіти»
доктору педагогічних наук, професору
Сидоренко Вікторії Вікторівні

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора
Хоружої Людмили Леонідівни про дисертацію Білоножко Олени
Вікторівни «Розвиток педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі
методичної роботи» подану до захисту у спеціалізовану вчену раду у
Державному закладі вищої освіти « Університет менеджменту освіти»
НАПН України на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі
знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні
науки»**

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність теми дослідження Білоножко О.В. підтверджується стратегіями реформування середньої освіти в Україні на шляху реалізації Концепції Нової української школи. Втілення у практику цих стратегій у значній мірі залежить від діяльності педагога, в першу чергу, від його професійності та рівня педагогічної культури. Саме ці акценти зроблені у «Концепції розвитку педагогічної освіти», «Професійному стандарті вчителя» та інших документах. У сучасному українському суспільстві сформувався запит на професійно розвиненого вчителя, здатного транслювати культурні цінності, дотримуватись норм професійної етики, демонструвати певний культурний еталон професійно-педагогічної поведінки, ставлення до здобувачів освіти.

Науковий дискурс вчених щодо проблеми педагогічної культури вчителя має історичні витoki і розвивається у наукових розвідках сучасних дослідників: І. Зязюна О. Кучерявого Т. Лутаєвої, Л. Кайдалової, І. Пальшкової, С. Сисоєвої та інших науковців. Також активно вивчається проблема професійного розвитку вчителів. Однак, у більшості досліджень відсутній інтегрований підхід до осмислення феномену, а досліджуються окремі його аспекти: розвиток методичної культури (І. Жерносек, І. Княжева); професійної майстерності (О. Коваль, І. Козловська та М. Пайкуш) та інше. Фактично відсутність наукових досліджень щодо розвитку цілісного феномену педагогічної культури в системі методичної роботи закладів середньої освіти і спонукали вибір здобувачкою відповідної теми дисертації.

Тому, актуальність обраної теми в контексті реалізації суспільних, наукових, практичних потреб є очевидною і не викликає сумнівів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах наукової теми НДР «Трансформація професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритого університету післядипломної освіти» (реєстраційний номер УкрІНТЕІ 0120U104637, дата реєстрації 30.10.2020 р.). Тему затверджено вченою радою ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (протокол № 10 від 19 грудня 2018 р.)

і узгоджено на Координаційній раді Національної академії педагогічних наук України (протокол № 2 від 27 березня 2019 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Представлене дослідження тривало протягом п'яти років з 2018 по 2023 рр. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел із 253 найменувань (із них 29 – іноземною мовою) і 21 додатка. Загальний обсяг дисертації – 224 сторінки, з них 23 сторінки – анотації, 128 – основного тексту. Робота містить 29 таблиць та 12 рисунків.

У вступі дисертаційного дослідження обґрунтовано актуальність проблеми, його науковий апарат, теоретико-методологічні засади, наукове та практичне значення, представлена апробація результатів дослідження, публікації тощо.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи розвитку педагогічної культури вчителів» представлена методологія вивчення означеної проблеми, зміст і структурно-критеріальна характеристика педагогічної культури, аналіз практики методичної роботи щодо розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв.

Багатоаспектність та міждисциплінарний характер проблеми дослідження уможливили визначення здобувачкою системи методологічних підходів: системний, культурологічний, компетентнісний, аксіологічний та синергетичний. Серед методологічних підходів бракує особистісного (хоча в тексті він згадується), адже саме його запровадження у методичну роботу ліцеїв забезпечує побудову індивідуальної траєкторії розвитку педагогічної культури вчителя.

Системний погляд на проблему уможливив розглядати педагогічну культуру як складову загальної професійної культури педагога. Зроблено висновок, що педагогічна культура є видовим поняттям відносно родового поняття «професійна культура». Дослідницею сформульовано визначення базового поняття «педагогічна культура вчителя ліцею» як сукупність морально-духовних якостей і цінностей особистості, професійних знань, умінь та навичок (педагогічної компетентності та педагогічної майстерності в системі методичної роботи), Soft skills та Hard skills, результатом якої є упровадження інноваційних педагогічних технологій, зокрема, педагогіка партнерства, які сприяють гармонійному розвитку учнів, в тому числі, підготовці їх до навчання у вищій школі та провадження науково-дослідницької діяльності.

Розкрито особливості методичної роботи закладів середньої освіти, як потужного ресурсу розвитку педагогічної культури вчителів.

У другому розділі «Технології та умови розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи» проаналізовано педагогічні умови розвитку професійної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи, теоретично обґрунтовано технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи, критерії та показники розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Обґрунтовуючи педагогічні умови розвитку педагогічної культури вчителів, дослідниця розглядає їх як структурну оболонку певної педагогічної технології, що реалізується завдяки цим педагогічним умовам. Такою технологією

визначено культуротворчу технологію. Упровадження культуротворчої технології «Розвиток педагогічної культури» здійснюється за такими етапами: підготовчий, діяльнісний, коригувальний та етап узагальнення результатів.

З метою реалізації поставлених завдань дослідження розроблено діагностичний інструментарій педагогічного експерименту, до складу якого входять: критерії, показники та рівні розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

У третьому розділі «Експериментальна перевірка технології та умов розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи» розкриті питання організації та методики проведення педагогічного експерименту, аналізу та узагальнення результатів педагогічного експерименту; розроблено методичні рекомендації щодо розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи.

Визначено етапи експериментальної роботи: підготовчий, дослідницький. Охарактеризовано особливості запровадження культуротворчої технології відповідно до визначених педагогічних умов.

Експериментальна перевірка результатів дослідження довела ефективність запропонованих заходів методичної роботи в межах культуротворчої технології «Розвиток педагогічної культури» (семінари/вебінари і тренінги, круглі столи з обміну досвідом, заходи з метою ознайомлення з передовою навчально-методичною інноватикою). Для аналізу даних констатувального та формувального експериментів використані статистичні критерії, а саме, коефіцієнт рангової кореляції Спірмена, критерій Фішера ϕ^* та критерій Пірсона χ^2 .

Розроблено методичні рекомендації, які розкривають зміст упровадженої технології розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи та дозволяють відтворювати й тиражувати розроблену технологію. Зазначені методичні рекомендації мають практичну цінність щодо розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи; форм методичної роботи відповідно до програми професійного розвитку на базі культуротворчої технології «Розвиток педагогічної культури» тощо.

Достовірність та новизна отриманих результатів. Найбільш суттєвими результатами, які характеризують наукову новизну дисертаційної роботи, є такі:

-*уперше* визначено сутність поняття «культуротворча технологія» як такої, що спрямована на розвиток складових педагогічної культури вчителя ліцею, а саме: морально-духовних якостей і цінностей особистості, професійних знань, умінь та навичок (педагогічної компетентності та педагогічної майстерності в системі методичної роботи), Soft skills та Hard skills у системі методичної роботи. Сутнісними ознаками запропонованої культуротворчої технології є спрямованість на особистісний і професійний розвиток учителів на основі надбань культури, людиноцентризму та інших гуманістичних цінностей.

Науково обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено культуротворчу технологію «Розвиток педагогічної культури»; розроблено діагностичний інструментарій педагогічної культури вчителів ліцеїв: критерії, показники та рівні; обґрунтовано та експериментально перевірено умови

розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи, а саме: координацію та інтеграцію методичної діяльності з розвитку професійної культури вчителів ліцеїв шляхом створення єдиного центру, що розробляє і планує цю діяльність, керує нею і здійснює постійний моніторинг результативності; створення навчально-методичного середовища, яке мотивує і стимулює вчителів ліцеїв до розвитку професійної культури; організацію ефективного обміну досвідом між ліцеями, методичними напрацюваннями у певних галузях знань; активне залучення вчителів ліцеїв до ознайомлення з надбаннями передової навчально-методичної інноватики;

- *уточнено* методологічні стратегії реалізації завдань дослідження реалізації завдань дослідження: системний підхід (загальнофілософський); культурологічний підхід (загальнонауковий); компетентнісний, аксіологічний та синергетичний підходи (спеціально наукові); зміст поняття «педагогічна культура вчителя ліцею» як сукупність морально-духовних якостей і цінностей особистості, професійних знань, умінь та навичок (педагогічної компетентності та педагогічної майстерності в системі методичної роботи), Soft skills та Hard skills, результатом якої є упровадження інноваційних педагогічних технологій, зокрема, педагогіка партнерства, які сприяють гармонійному розвитку учнів, в тому числі, підготовці їх до навчання у вищій школі та провадження науково-дослідницької діяльності;
- *набуло* подальшого розвитку загальне поняття професійної педагогічної культури, технологій методичної роботи та особливостей діяльності вчителів ліцею.

Повнота викладу матеріалу в наукових публікаціях, відсутність порушення академічної доброчесності.

Основні положення та результати дисертації були оприлюднені на науково-практичних конференціях різного рівня: міжнародних, всеукраїнських, наукових семінарах; обговорювалися на засіданнях кафедри філософії і освіти дорослих ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

Теоретичні положення та висновки дослідження викладено у 15 публікаціях, із них 12 одноосібні, зокрема: 5 статей у фахових наукових виданнях України, 10 тез доповідей у збірниках матеріалів конференцій.

Дисертаційна робота Білоножко О.В. перевірена на унікальність тексту за допомогою автоматизованої системи «Unicheck», що не виявило порушень академічної доброчесності (ID перевірки:1015988436).

Практичне значення і впровадження отриманих результатів полягає у розробці методичних рекомендацій щодо розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи; форм методичної роботи відповідно до програми професійного розвитку на базі культуротворчої технології «Розвиток педагогічної культури»; навчально-методичного середовища «Розвиток педагогічної культури» на базі веб-сторінки офіційного сайту Кременчуцької гімназії № 1 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (<http://surl.li/nromw>). Практичну цінність також мають діагностичні методики, які представлені у роботі.

Результати дослідження можуть бути використані у процесі методичної підготовки вчителів ліцеїв, підготовці методичних комплексів, підручників і методичних посібників. Матеріали дисертаційного дослідження можуть

служувати підґрунтям для подальших наукових розвідок з досліджуваної проблеми.

Упровадження результатів дослідження.

Факт упровадження отриманих результатів дослідження підтверджується їхньою практичною доцільністю щодо підвищення якості освітньої діяльності. Результати дослідження впроваджено в освітній процес 10 ліцеїв Кременчуцького району Полтавської області, про свідчать відповідні акти.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Кременчуцького навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I–III ступенів – позашкільний навчальний заклад» № 2 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 01.08.2022 р. № 01-20/192), Кременчуцької гімназії № 21 Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 07.09.2022 р. № 01-26/225), Кременчуцького ліцею № 25 «Гуманітарний колегіум» Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 14.09.2022 р. № 01-24/163), Кременчуцького ліцею № 4 «Кремінь» Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 14.09.2022 р. № 01-25/155), Кременчуцького ліцею № 30 «Олімп» ім. Н. М. Шевченко (довідка про впровадження від 20.09.2022 р. № 02-07/303), Кременчуцького ліцею № 5 імені Т. Г. Шевченка Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 21.09.2022 р. № 01-23/276), Кременчуцького ліцею № 6 «Правобережний» Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 21.09.2022 р. № 01-20/335), Кременчуцького ліцею № 13 «Авіор» Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 21.09.2022 р. № 02-09/196), Кременчуцького ліцею № 10 «Лінгвіст» Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 29.09.2022 р. № 183), Кременчуцького ліцеї № 17 «Вибір» імені М. Г. Неленя Кременчуцької міської ради Кременчуцького району Полтавської області (довідка про впровадження від 03.10.2022 р. № 01-22/394)

Оцінка змісту та основних положень дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам.

Дисертація є самостійною науковою працею в якій висвітлено авторські ідеї та розробки, що уможливили розв'язання поставлених у дослідження завдань. Дослідження містить теоретичні та методичні положення, висновки, обґрунтовані, розроблені й сформульовані дисертанткою особисто. Представлені у дослідження ідеї, положення і міркування інших авторів мають відповідні посилання і використані з метою підкріплення тих чи інших положень, узагальнень авторки дисертації.

Більш суттєві результати викладені у висновках відповідно до завдань дослідження. Загалом текст дисертації відповідає чинним вимогам до її оформлення.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

В цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Білоножко Олени Вікторівни, вважаємо за необхідне виокремити деякі дискусійні положення, які потребують додаткового коментаря, та певні зауваження.

1. У визначенні концептуальних засад дослідження, а саме – методологічних підходів, бракує особистісного та технологічного, які безпосередньо пов'язані з реалізацією поставлених у роботі завдань.
2. Потребує додаткового коментаря ознаки щодо обґрунтування класифікації структурних компонентів педагогічної культури вчителів.
3. В експериментальній частині дослідження визначаються педагогічні умови розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи та культуротворча технологія «Розвиток педагогічної культури». Потребує пояснення проблема взаємозв'язку двох конструктів: педагогічних умов і технології: чи технологія забезпечує реалізацію цих умов, або саме вони слугують структурною оболонкою реалізації певної технології?
4. Друга педагогічна умова сформульована занадто широко: «створення навчально-методичного середовища». Адже саме середовище передбачає вже наявність певних умов.
5. На стор.102 дисертації у таблиці подано компоненти педагогічної культури вчителя та критерії їхньої діагностики. Опис критеріїв представлено не коректно, за своїм змістом – це сутність визначених компонентів.
6. Більш докладного коментаря потребує проведений експеримент дослідження щодо процесу та етапів розвитку педагогічної культури вчителів ліцеїв саме у системі методичної роботи.
7. Розроблені рекомендації представлено узагальнено, вони потребують структурування.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Білоножко Олени Вікторівни «Розвиток педагогічної культури вчителів ліцеїв у системі методичної роботи» є завершеною, цілісною, кваліфікаційною роботою, яка має наукову новизну, теоретичне і практичне значення, відповідає чинним вимогам, зокрема, «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 зі змінами, «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44,а її авторка - Білоножко Олена Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01«Освіта/Педагогіка» за спеціальністю 011«Освітні, педагогічні науки».

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри
освітології та психолого-педагогічних наук
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Л.Л.Хоружа

